

**СОФИЙСКИ УНИВЕРСИТЕТ „СВ. КЛИМЕНТ ОХРИДСКИ“
ФАКУЛТЕТ ПО СЛАВЯНСКИ ФИЛОЛОГИИ
КАТЕДРА ПО ТЕОРИЯ НА ЛИТЕРАТУРАТА**

Николай Тодоров

**ПОЕЗИЯТА НА ИСПАНОАМЕРИКАНСКИЯ АВАНГАРДИЗЪМ
МЕЖДУ ДВЕТЕ СВЕТОВНИ ВОЙНИ**

**(КРИЗИ И ТРАНСФОРМАЦИИ В
ТВОРЧЕСТВОТО НА
ВИСЕНТЕ УИДОБРО И СЕСАР ВАЛЕХО)**

АВТОРЕФЕРАТ

на дисертация за присъждане на научната и образователна степен
„доктор“
по научна специалност 2.1. Филология – Литература на народите
от Европа, Америка, Азия, Африка и Австралия
(Западноевропейска литература)

**Научен ръководител:
доц. д-р Цветана Хубенова**

София 2018

Дисертационният труд е обсъден и предложен за публична защита на заседание на Катедрата по Теория на литературата към Факултета по славянски филологии на Софийския университет „Св. Климент Охридски“ от 22.12.2017 г.

Дисертационният труд се състои от увод, осем глави, заключение и библиография. Общият му обем възлиза на 304 страници, 21 от които са отредени на библиографията, съдържаща над 300 заглавия на основно на български, испански, английски, френски и немски.

СЪДЪРЖАНИЕ

- I. ОБЩА ХАРАКТЕРИСТИКА НА ДИСЕРТАЦИОННИЯ ТРУД
  - 1. Актуалност на проблема
  - 2. Въведение в проблематиката
  - 3. Степен на разработеност на проблема
  - 4. Методология
  - 5. Цели, задачи и подзадачи
- II. КРАТКО ИЗЛОЖЕНИЕ НА ДИСЕРТАЦИОННИЯ ТРУД
- III. ИЗВОДИ ОТ ИЗСЛЕДВАНЕТО И ПРИНОСИ НА ДИСЕРТАЦИОННИЯ ТРУД
- IV. ПУБЛИКАЦИИ

1. ОБЩА ХАРАКТЕРИСТИКА НА ДИСЕРТАЦИОННИЯ ТРУД

1. Актуалност на проблема

Географската отдалеченост години наред възпрепятства изследването на културата на Латинска Америка, което включва и литературата на континента. Въпреки че през втората половина на ХХ век в *България* се правят опити тази празнина да се запълни, броят на преводите и интересът към жанровото и тематичното разнообразие се оказват ограничени от традиционните представи и идеологическите рамки. Недостъпността на много от текстовете, отсъствието на критическа традиция, изостаналостта и някои специфични особености на критическия апарат, както и други трудности правят този недостиг още по-осезаем.

Известно е, че след Втората световна война България не успява пълноценно и всеотдайно да взаимодейства с европейските литературни процеси. Развитието на авангардизма е възпрено, а плахите опити за връщане към него след 1989 г. не добиват особен мащаб – сякаш на пръв поглед тази епоха остава не само „прескочена“, а и „забравена“, тъй като издаваните през 90-те години произведения се опитват да изградят нов мост към по-напредналите страни. С този „младежки“ устрем обаче понякога все пак се хвърля „различен“ поглед назад, съзират се изоставените модернистични проекти и неравностите в литературното развитие и волно или неволно се правят паралели с това в други държави. Латиноамериканският авангардизъм остава далеч и от някои водещи европейски школи с изключение на Испания, Италия и Франция.

Макар и останал незрял, макар и с малобройни представители, авангардизмът като цяло не е спирал да привлича вниманието на изследователи и читатели в цяла Европа. Прогресистката представа за времето се оказва подменена от представата за „всеобхватния миг“ – идея, която не е изгубила своя авангарден оттънък. Постмодернизмът невинаги предлага средства, с които творецът да окаже съпротива и да даде простор на индивидуалистичния си бунт срещу масовия прагматизъм и ширещото се консуматорско мислене.

В България пробойните в естетическата теория и разбирането за изкуството постепенно се запълват и излизат преводи на авангардни творби от цял свят, въпреки че липсват референтното поле и изследователският механизъм, за да се проникне в идеите на това движение. Последните се настаняват в неподготвена територия, когато стигат до още неформиралите се национални литератури в Латинска Америка, но с необикновен устрем на часа се устремяват в най-неочаквани посоки из целия континент. И за първи път ясно оформил се именно в контекста на модернизма, именно авангардизмът се оказва един от способите за преодоляването на понякога задушавашото наследство на колониализма.

2. Въведение в проблематиката

Още при формулирането на *темата* на настоящата работа могат да се открият няколко смислови акцента. Преводната поезия в България след 1989 г. се радва на значително по-малко внимание и успех в сравнение с прозата. В миналото обаче – не само в България, а и в Западния свят – поезията се е възприемала не само като способ за себеоткриване, а и като средство за въздействие *върху* реалността, включително *върху* социалнополитическите условия на живот. Размиването на жанровите особености и на границите между изкуствата през модернизма дава основание в настоящото изследване да се посочват произведения от музиката, литературата и изобразителното изкуство. Основният **обект** на изследване е *испаноамериканският авангардизъм*, който и тук, както в много водещи трудове, се приема като неотделима част от модернизма заради това, че радикализира сродни с неговите идеи.¹ Основният **предмет** е поезията в конкретни времеви отрязък и район, определен както според своите географски, така и според своите етнокултурни показатели.

Испаноамериканските очертания на проблематиката са описани в два плана: 1) от една страна, се разглежда латиноамериканският контекст и влиянието на средата, в която се раждат авангардните творби; 2) от друга страна, вниманието се насочва главно към латиноамериканската *емиграция* в Европа.

В хронологичен план настоящият труд обхваща главно периода между 1909 и 1938 г., което е епохата на най-голям разцвет на авангардизма в испаноезичната литература на Латинска Америка. Въпреки това литературните процеси по никакъв начин не могат да бъдат изолирани от по-мощните исторически събития, които обуславят и в които попадат всички изяви в изкуството. Така биват очертани по-общите рамки от средата на XIX век до средата на XX век, за да могат процесите да бъдат обхванати в своята пълнота, без да има друго рамкиращо събитие освен Втората световна война.

Заглавието пряко посочва и останалите акценти в труда: разглежда се творчеството на Висенте Уидобро и Сесар Валехо, двама от водещите поети авангардисти на Латинска Америка. Причината за избора на Уидобро е, че той почти единодушно се счита за първия латиноамерикански авангардист (поемата „Екваториален“, 1918), а тази за избора на Валехо е, че неговото творчество се приема от мнозина за връх на въпросното движение. В настоящата работа се поставя ударение върху „Алтасор“ на Уидобро и „Трилсе“ на Валехо.

Съществуването на стотици изследвания, посветени на тези двама автори, показва, че е невъзможно проблемите, заложили в техните произведения, да

---

¹ Подобен подход е защитаван в: Balderston, Daniel and Mike Gonzalez, “Encyclopedia of Latin American and Caribbean Literature (1900-2003)”, London/New York, Routledge, 2004; Gies, David T. (ed.), “The Cambridge History of Spanish Literature”, Cambridge, Cambridge University Press, 2004, и др.

бъдат изчерпани задоволително. Нещо повече – противоречивите интерпретации и новите анализи потвърждават неотслабващото въздействие на поезията им. Необходимостта от конкретен ъгъл, от който да се разгледа творчеството им (в България то до голяма степен е непознато и напълно отсъства собствена интерпретативна традиция) стана причина да се въведат ключови отправни точки с понятията *криза* и *трансформация*. Докато „кризата“ се възприема като неотложна ситуация, която обикновените способности отказват да разрешат, една „трансформация“ на повърхностно или дълбочинно равнище може да се представи като отговор или нова посока на търсене.

3. Степен на разработеност на проблема

В световен мащаб авангардизмът започва да се изследва по-задълбочено на теоретично равнище през 60-те и 70-те години на ХХ век, като за основополагащ се счита трудът на Петер Бюргер от 1974 г.² Въпреки значимостта на явлението до самото начало на 80-те години липсват по-значими самостоятелни латиноамерикански изследвания, посветени на теорията на авангардизма като цяло – той се пренебрегва, интерпретира се погрешно, разглежда се само неговата историческа роля на национално равнище и пр. Това се променя, когато се появяват произведенията на Хорхе Шварц³, Густав Зибенман⁴, Уго Верани⁵, Нелсон Осорио⁶ и Иван Шулман⁷. Както в Перу, така и в Чили до началото на ХХІ век изследванията са сведени до няколко увода или отделни глави от по-мащабни трудове.

Първите значими проучвания, посветени на Висенте Уидобро, се публикуват през 70-те години на ХХ век, а тези за Сесар Валехо – още през 50-те. Огромна е натрупалата се библиография (по над 600 изследвания за всеки от авторите⁸), но болшинството от трудовете до 90-те години вече се считат за остарели. Началото на преосмислянето на поезията на Уидобро тръгва с изследванията на Дейвид Бари⁹. Голямо значение сред първооткривателите на

---

² Bürger, Peter, „Theorie der Avantgarde“, Frankfurt, Suhrkamp, 1974.

³ Schwartz, Jorge, „Las vanguardias latinoamericanas. Textos programáticos y críticos“, Madrid, Cátedra, 1991.

⁴ Siebenmann, Gustav, „Poesía y poéticas del siglo XX en la América Hispana y el Brasil“, Madrid, Gredos, 1997, pp. 190-261.

⁵ Verani, Hugo J., „Las vanguardias literarias en Hispanoamérica (Manifiestos, proclamas y otros escritos)“, Roma, Bulzoni, 1986.

⁶ Osorio, Nelson, „Manifiestos, proclamas y polémicas de la Vanguardia Literaria Hispanoamericana“, Caracas, Biblioteca Ayacucho, 1988; Osorio, Nelson, „La formación de la vanguardia literaria en Venezuela: (antecedentes y documentos)“, Caracas, Biblioteca de la Academia Nacional de la Historia, 1985.

⁷ Schwartz, Jorge, Op. cit.

⁸ Goic, Cedomil, „Bibliografía de y sobre Vicente Huidobro“, In: „Anales de literatura chilena“, Diciembre 2003, №4, pp. 217-319; Martínez García, Francisco, „Bibliografía de César Vallejo y sobre César Vallejo“, In: „Cuadernos Hispanoamericanos. Homenaje a César Vallejo“, vol. II, №456-457 (junio-julio 1988), pp. 1065-1088, Madrid, Instituto de Cooperación Iberoamericana.

⁹ Bary, David, „Huidobro o la vocación poética“, Granada, Universidad/C.S.I.C., 1963.

Валехо има Саул Юркиевич¹⁰. Водещият теоретик на латиноамериканския сюрреализъм Хуан Ларреа също се откроява с няколко труда, посветени на Уидобро и Валехо.

В България изброените по-горе изследвания от втората половина на ХХ век или са непознати, или – недостъпни, което определя изоставането в теоретичен план. Липсват преводи на много от литературните и критическите произведения, което затруднява и последващите разработки. Непознат е общият литературно-исторически контекст в Чили (за Уидобро) и Перу (за Валехо) – в това отношение може да се намери информация главно за процесите във Франция и Испания (по отношение на „втория“, емигрантския период в творчеството на Уидобро и Валехо).

В настоящия труд се изброяват някои от преводите на Атанас Далчев, Александър Муратов и Петър Велчев на произведения от Сесар Валехо, както и на отделните стихотворения на Уидобро. Посочват се също трите антологии с перуанска поезия, излезли на български до 2016 г. При анализа на произведенията се използват предимно нови преводи, най-често дело на самия докторант.

4. Методология

При систематизацията и интерпретирането на изходния исторически и литературен материал се набляга както на специфичните характеристики на процесите на национално равнище, така и на интернационализирането им през епохата на модернизма. Развитието в отделните държави е проследено като паралелен разрез на постколониалната епоха в исторически план и се посочват най-различни изключения (прави се уговорката, че много от произведенията, които се считат за „образцови“ се оказват донякъде и „изключения“ от общата тенденция).

Взаимовръзката в идейното развитие на отделни автори, дори те да са отдалечени във времето и пространството, се откроява, когато има безспорни доказателства за нея. Прави се опит инструментариумът на сравнителния анализ да бъде допълван от този на „близкото четене“ и посочените творби са разгледани главно сами по себе си или в най-общ естетико-философски план, който налага детайлното рамкиране на литературните процеси през модернизма (в първата една трета от настоящото изследване).

При разглеждането на отделните творби е ограничена тяхната интерпретация през авторовата биография, въпреки че не бива да се пренебрегва връзката между написаното и опита на поета, със съответните кризи и трансформации на всяка от личностите. Анализирани идеи са проследени по-

---

¹⁰ Yurkievich, Saúl, “Valoración de Vallejo”, Resistencia/Universidad Nacional de Nordeste, 1958.

скоро като взаимодействащи със средата, в която са изразени, а не с живота на отделния творец.

5. Цели, задачи и подзадачи

Основни цели на настоящото изследване са да се проследи: 1) поезията на испаноамериканския авангардизъм и нейното отражение върху развитието на испаноезичната поезия като цяло; 2) двузначната връзка на поезията на испаноамериканския авангардизъм и френската поезия – испаноезичните поети в емиграция участват активно в трансформационните процеси на естетическите идеи, съсредоточени във френската столица, и дори пишат свои авторски книги на френски; 3) корените (местни и чужди) и отзвукът от поезията на испаноамериканския авангардизъм – най-вече в испаноезичния свят, тъй като извън него години наред е снижен до минимум; 4) зараждането, развитието и взаимодействието на *идеите* на авангардизма в латиноамериканската поезия и езиковите средства за тяхното изразяване, като се използват за „модели“ двама от водещите поети на континента.

Необходимо е извеждането на актуални дефиниции за понятието *авангардизъм* и разглеждането му в литературно-исторически план. След изясняването на отношенията между идеите и техните изразни средства те могат да бъдат положени в естетическа рамка и може да се обобщи постигнатото до момента на лично и на общностно равнище.

Важно е да се подчертае, че макар и писани в емиграция, тези произведения продължават да принадлежат на литературната традиция на Чили и Перу. Дългите години живот в чужбина обаче ги свързват и с литературната традиция на Франция и Испания.

В по-тесен смисъл: каква точно е връзката на авангардизма с модернизма? Какво е значението на делото на Уидобро и Валехо за авангардизма и какво значение има тяхното творчество днес? И в крайна сметка: Какъв е приносът на движението, доколко е трайна следата, която то оставя, и дали то има значение в наши дни?

Основни задачи тук са: 1) във формален план: да се представи в логически издържан текст съвременното състояние на разбирането за авангардизма като динамично понятие, което все още не е изчерпило значенията си. Това може да се осъществи посредством обвързването с други частни и общи категории, като по този начин се открият теоретическият потенциал и актуалната връзка със социокултурния контекст; 2) в съдържателен план: личностните трансформации и естетическите колебания могат за момент да бъдат установени, като се покажат цялото богатство и разнородност в аспектите

на авангардизма и ценността на факта, че той да *не може* да бъде окончателно локализиран, като неизменно остава *граничен*.

Подзадачите на дисертационния труд се разглеждат по следния начин:

- 1) *Зараждането* на идеите на испаноамериканския модернизъм, тяхната връзка с модернизма като цяло и в частност – модернизма във водещите литературни традиции;
- 2) Анализирането на връзката между *личност и идея, криза и трансформация*;
- 3) Скицирането на някои тенденции в развитието на *англоезичния и френския* модернизъм;
- 4) Описанието на историческия *контекст* за дейността на: Едгар Алън По, Хосе Марти и Рубен Дарио¹¹;
- 5) Очертаването на „карта“ на значимите събития в *испаноезичния* модернизъм и основните действащи лица, с акценти върху Испания, Чили и Перу;
- 6) Портретите на Стефан Маларме и Едвард Мунк, които са *първите знакови фигури*, носещи зародиша на авангардизма в своето творчество;
- 7) Паралелното проследяване на процеса на *теоретизация* на литературните процеси;
- 8) Изграждането на общотеоретичната рамка на модернизма и връзката с авангардизма;
- 9) Кризите и трансформациите като „гранични ситуации“ (Карл Ясперс¹²), с техните пространствени, времеви и личностни измерения;
- 10) Авангардизмът: раждането, зрелостта и „опитът за убийство“ от страна на теорията;
- 11) Описание на личността на Висенте Уидобро – исторически контекст, действия, поетически свят, идеологически трансформации и противоречия;
- 12) Анализът на „Алтасор“ (1931);
- 13) Описанието на личността на Сесар Валехо – историческа памет, житейски опит, поетически свят и идеологически колебания и трансформации¹³;
- 14) Анализът на „Трилсе“ (1922);
- 15) Изследване на взаимодействието и ролята, която Уидобро и Валехо изиграват за авангардизма¹⁴ в Испания, Чили и Перу.

---

¹¹ За първи път една и съща първоначално водеща естетическа програма събира в себе си идеала за силната фигура и съпротивата и бунта срещу самия ѝ статут, представата за водача и тази за премахването на личностното присъствие в художественото произведение.

¹² Richardson, Alan; Bowden, John (eds.), “The Westminster Dictionary of Christian Theology”, Westminster, Westminster John Knox Press, 1983, p. 334.

¹³ В своята лирика Уидобро първо е насочен към външния свят и се стреми да го изрази и да го преобрази чрез своя вътрешен свят със своеобразна екстериоризация, дори и на цената на редуционизъм. Взаимодействието на Валехо с реалността е по-сложно, тъй като движението към нея е най-малкото двупосочно.

---

¹⁴ След смъртта им неспирно се появяват трудности при изследването, популяризирането или дори само публикуването на творбите им.

II. КРАТКО ИЗЛОЖЕНИЕ НА ДИСЕРТАЦИОННИЯ ТРУД

В първа и втора глава от изследването раждането и възходът на модернизма и първите проблисъци на авангардизма са пречупени през различни ключови фигури за испаноезичната поезия и за европейската естетика, като сред тях са: Хосе Марти, Рубен Дарио, Стефан Маларме, Едвард Мунк и други. След като са представени, се подчертава паралелното развитие в поезията на испански и френски, но се правят препратки към руската и английската литература. При портрета и характеристиката на творчеството на всеки от тези творци се акцентира върху личните кризи, кризисния контекст и трансформационния импулс, който може да бъде разчетен в произведенията.

Обзорът на това какво включва модернизмът и къде и как може да бъде разположен (*част 1.1-1.2.5*) завършва с по-подробно описание на творческото дело на Едвард Мунк (*1.2.6*) – в случая се разглеждат не само неговите картини, идеите и влиянието им, а и литературните му произведения (дневници, стихотворения и др.). Причината за вниманието към Мунк е, че способен като: промяната в естетическите принципи, акцентът върху личността и мига, размиването на ценностите, съсредоточаването върху провокацията, значението на „съучастничеството“ на публиката и въздействието върху нея го превръщат в най-ярък „изразител на модерната чувствителност“. Тук може да се добави също представата за положението на модерния човек като пребиваващ в почти непрекъсната криза на духовно и физическо равнище.

В *1.3.* се поставя въпросът за модернизма (*modernismo*) в испаноезичната литература, като изложението продължава с критическата рецепция на движението, включително основните тези на Хосе Ортега-и-Гасет от „Дехуманизацията на изкуството“¹⁵ (*1.3.2.1*). Поставя се акцент върху факта, че почти всички теоретици на модернизма и авангардизма са в същото време и поети или поне писатели. Това важи за испанските творци от Поколението на 98-а (Поколението от 98-а година или Поколение 98) и Поколението на 27-а (Поколението от 27-а година или Поколение 27). Латиноамериканските автори не правят изключение – още от времето на Хосе Марти и Рубен Дарио, Хосе Енрике Родо и Педро Енрикес Урениа.

Сред нововъведенията на Марти (*1.3.3.1*), който обикновено се сочи за родоначалник на испаноезичния модернизъм, се открояват разбиранията му за формата, езика, прилагането на принципите на импресионизма, ярките субективни възприятия и др.¹⁶ В дисертацията се очертават посоките на развитие в модернистичната поезия, минаващи назад във времето през творчеството на Уолт Уитман, а напред във времето – през това на Рубен Дарио, Мигел де

¹⁵ Ортега-и-Гасет, Хосе, „Есета“, 2 т., София, УИ „Св. Климент Охридски“, 1993.

¹⁶ Monegal, Emir Rodríguez, “La poesía de Martí y el modernismo”, In: Monegal, Emir Rodríguez, “Obra selecta”, 2003, Caracas, Biblioteca Ayacucho, pp. 67-80.

Унамуно и чак до Хосе Лесама Лима. Дарио (1.3.3.2) е втората ключова фигура за оформянето, развитието и разпространението на модернистичните идеи в испаноезичната литература – не само с творчеството си, а и с популяризаторската си дейност. Сред характеристиките на неговата поезия, които могат да се открият с повече детайли, са формалното разнообразие, естетизацията, акцентът върху характерни латиноамерикански теми, въпроси и проблеми и др. Под неговото влияние попада Поколението на 98-а и някои други модернисти като Салвадор Руеда и Франсиско Виляеспеса.

След като в тези първи две по-мащабни глави се очертава теоретичната рамка на изследването и са въведени и обяснени ключовите за него понятия и факти, свързани с модернизма, в **трета глава** събраната информация се обобщава. Тя е разположена в своя исторически контекст и е допълнена от анализ на статуса на поезията на авангардизма особено често като емиграционна поезия, което я прави поначало трансгресивна и трансформативна, а причината, която поражда подобно отношение, е проблематичната среща между чужденеца и средата, която обитава, със съответните идентификационни конфликти. Първата стъпка към тези поетически идеи обаче безспорно принадлежи на Стефан Маларме (най-вече късните му произведения и „Едно хвърляне на зарове“). Променя се моделът на възприемане на отношението „език“ – „форма“ – „смисъл“, като се отдава голямо значение на премълчаваното и празното пространство на самия лист.

Стефан Маларме е първият поет, който до такава степен се съсредоточава върху формалната страна и езика и изследва неговите граници и възможности. Той се стреми не просто да използва литературната творба като инструмент, а да трансцендира поезията и дори – самата литература; да намери израз за същността на целия заобикалящ ни свят, първичния език, необременен от контекстуални и лични наслоения, в неговото предпреферентно или предсимволично състояние, съвършено безличен, като напълно изчистена структура и единствена действена сила.

Според Маларме творбата изисква „изчезването“ на автора, който трябва да отстъпи властта на думите, задвижени от своята неравнопоставеност, от сблъсъците и взаимодействията помежду си. Когато се заличат всички представи, които задава разсъдъкът, когато се разсеят илюзиите на знанието, остава *думата*, която отново се изпълва със съдържание.

Маларме нарича Идея същността на реалността, на света и на фактите, а писането се превръща в процес, при който тази идея добива плът. Той се стреми да оголи и изчисти езика, да го „отдалечи“ от ежедневната употреба (на помощ са призовани и понятия като „игра“ и „случайност“), за да може езикът от своя страна действително *да създава*.

Борбата, едновременно просветена и трагична, се разгръща първо на нивото на самия *език*, за да се постигне минимално разбиране за себе си и за света – минималните дадености от непоетични елементи, които носят смисъл. Даже стремежът на поета таи в себе си агония, понеже се подчинява на изискването да разруши езика чрез самия него и да го създаде отново, извличайки го от реалността, като също така породя, очертае и назове самата нея. Идеите на Маларме са проследени и през интерпретацията на Морис Бланшо от „Предстоящата книга“¹⁷.

Първото значимо постижение в настоящия труд е обобщението на актуалната представа за идеите на модернизма (2.3) през теориите на водещите западни изследователи Астратур Айщайнсон¹⁸, Марджъри Пърлоф¹⁹, Матей Калинеску²⁰ и Майкъл Уитуърт²¹; включват се също Декартовото противопоставяне на тялото и духа, което придобива още едно измерение с противостоенето на разума и чувството, както и теориите на Пол Рикьор за метафората и на Франсоа Лиотар за малките разкази.

В **четвърта глава** се обхващат официалното „раждане“ на авангардизма и кризите и трансформациите около това събитие. Разглежданият период, приблизително от 1909 до 1939 г., обхваща най-високия връх на авангардизма в световен мащаб – *роенето* на стотици движения със свои ако не „революционни“, то поне „реформаторски“ програми, които „изненадващо“ засягат не само естетическата, а и политическата сфера. Проследява се с особено внимание взаимодействието на европейския и латиноамериканския авангард.

Началото на авангардизма следва декадентското изкуство, кризата на духа и интензивния научно-технически прогрес (1). Социалнополитическите промени от своя страна са свързани с внушителните емигрантски потоци (3), които от своя страна дават силен тласък на идентификационните кризи и чувството за самота, изолираност, сирачество и дори „лишеност от езика“.

В **пета глава** изложеното за авангардизма е синтезирано – отправна точка в европейския му път става *футуризмът* (манифестът на Филипо Томазо Маринети е от 1909 г.). Пътят на авангардизма през Латинска Америка започва през същата година, но със сборника „Сантиментален лунарий“ на Леополдо Лугонес. Като втори значим принос са обобщаващите изводи за същността на авангардната естетика и отражението им върху поезията.

---

¹⁷ Бланшо, Морис, „Предстоящата книга“, Критика и хуманизъм, 2007, стр. 246-271.

¹⁸ Eysteinnsson, Astradur, „The Concept of Modernism“, Ithaca, Cornell University Press, 1992.

¹⁹ Perloff, Marjorie, „Poetic License: Essays on Modernist and Postmodernist Lyric“, Evanston, Northwestern University Press, 1990.

²⁰ Calinescu, Matei, „Five Faces of Modernity: Modernism, Avant-garde, Decadence, Kitsch, Postmodernism“, Durham, Duke University Press, 1987.

²¹ Whitworth, Michael H., „Modernism“, Wiley-Blackwell, 2007.

Футуризмът се разпростира върху изобразителното изкуство, архитектурата, скулптурата, облеклото и др. Подобно на дадаизма той парадно се насочва срещу *всякакви* идеологии, включително срещу тази, която самият той налага, и използва средства като иронията, неочаквано породилата се носталгия, завръщането на меланхоличния лирически герой и др.²²

Поставя се акцент върху публикуването на *манифести* и *манифестни произведения* и върху ясно заявления *политически заряд* в тях. Под формата на мозайка в тази глава са изброени множество значими събития от първите години на авангардизма, главно от периода 1909-1913 г.

След кратък обзор на паралелните литературни процеси в *Русия (4)*, които имат изненадващи сходства с тези във Франция, идва ред на анализа на същинските авангардни движения *дадаизъм* и *сюрреализъм*, с характерните им способности – макар да имат решително значение за установяването на естетическите повели на авангардизма, на практика не са тъй определящи за поетическото развитие в Латинска Америка²³. Изяснява се също противоречивото отношение на Уидобро, Валехо и Поколениято на 27-а към тях (позицията на поетите от последната група е разгледана по-подробно в *девета глава*), въпреки че почти всички значими творци от онази епоха се оказват повлияни от авангардните идеи и първичната спонтанност, която те носят. Обясняват се прилаганите понятия като *автоматизъм*, *подсъзнание* и др.

Изложението изтъква как границите на жанровете и изкуствата никога преди това не са били прекрачвани толкова решително. Скептицизмът понякога е допълван от нихилизма, завладяващ всеки абсурден акт. Сякаш в стремежа на човека да се потопи напълно в настоящия миг, в стремежа да се запази миналото и да се прокара мост към несигурното бъдеще, в досега с *нищото*, частично се крие и причината за трайността на някои идеи на дадаизма. Пародията, изненадата, провокацията парадоксално стават *основополагащи*. Отправени са предизвикателства срещу логиката и естетиката на красивото в името на *пълната свобода*. Езикът е разбит на парчета, които не пасват едно с друго, и това се дължи не толкова на умишленото премълчаване и потъмняване на смисъла, колкото на лишаването от него.

Дадаизмът, за разлика от сюрреализма, няма за цел нито естетическото улавяне и пресъздаване на реалността, нито дълбокото изследване и опознаване

²² Изключително сполучливи обзорни изследвания върху футуризма са събрани в антологията: Rainey, Lawrence; Poggi, Christine; Wittman, Laura (eds.), "Futurism, an Anthology", New Haven/London, Yale University Press, 2009.

²³ Ferdinán, Valentín, "El fracaso del surrealismo en América Latina", In: "Revista de Crítica Literaria Latinoamericana", №55 (2002), pp. 73-111. Най-подробното и аргументирано изследване е това на Мелани Никълсън, което носи особено сполучливото подзаглавие „В търсене на призрака на Бретон“: Nicholson, Melanie, "Surrealism in Latin American Literature: Searching for Breton's Ghost", New Cork, Palgrave Macmillan, 2013. Въпросът за сюрреализма се разглежда подробно в глава: V.5. Дадаизмът (дада) и оформянето на идеологията на сюрреализма.

на Аза. Подвеждането и объркването целят главно „представленията“ да не се изживяват според модела на художествено-естетическият опит. Подобен подход се свързва с поставянето под въпрос на разграничението между субект и обект във вътрешността на съзнанието. Преднамереността на субекта към обекта изчезва, когато Азът се обърне към дълбините на собственото си същинско траене (Бергсон) – там цялата душа се отразява във всяко едно от дълбочинните му състояния, довеждайки до свободата, която обаче не е повече от обикновена проява на волунтаризъм.

Основната теза, която застъпва сюрреализмът, е, че съществува по-висша, почти непостижима реалност. Тя може да се долови например в свободно реещите се мисли и в сънищата, където образите се възприемат непосредствено, ала е нужно човек да се избави от логиката и разума. Вътрешната и външната реалност трябва да се слоят, трябва да се слоят субективното и обективното, абстрактното и конкретното.

Сюрреалистите не са толкова разрушителни спрямо канона на изкуството, колкото дадаистите, и сами се „вписват“ в литературната традиция, търсейки свои предшественици. Те изместват наследените представи заради стремежа си към автентичната и неизкривена мисъл. В същото време обаче те се стремят да продават своите произведения и застъпват идеята за повсеместното „ежедневно чудо“. В това отношение сюрреализмът се дистанцира от футуризма и от експресионизма. Важно е не бъдещето (което един ден ще стане настояще), а самото настояще. Връщането към обществото е съпроводено с някои практики, теми и репрезентационни стратегии, които по-радикалните авангардни течения критикуват.

Сюрреалистите настояват за „революция на съзнанието“, която да освободи човека. Необходима е „нова митология на съзнанието“, най-ясно заявена в увода на Брьотон към Третия манифест на сюрреализма и в идеята за „съвременна митология в движението“ (Арагон). Дори след като се увлича по марксизма през двайсетте години на ХХ век и възглежда за „края на историята“, Брьотон е убеден, че осъзнаването на човешкото състояние минава през революцията, и продължава да пита за вечното предназначение на човека.²⁴

В шеста глава въпросните изводи довеждат до цялостна *типологизация на авангардизма*, в която се състои и основният принос на настоящата дисертация. Проследени са корените на трансформационните процеси, като причините невинаги могат да се приравнят към усещането за криза и влиянието на външни за изкуството събития. Обективизираният личен опит и взаимодействието с традицията и историческия контекст също сами по себе си

---

²⁴ Blanchot, Maurice, “Réflexions sur le surréalisme”, In : Blanchot, Maurice, “La part du feu”, Paris, Gallimard, 1987, pp. 90-103.

не са достатъчно обяснение и затова се прави опит да се представи по-цялостна картина.

Въпросните движения са съпроводени от огромен брой по-малко влиятелни течения. Макар и с гръмки програми, последните просъществуват едва няколко месеца или година, с незначителни последователи и трудно отличими произведения въпреки зададената предварително от самите тях всеобхватна естетическа и идеологическа рамка. Обаче при липсата на ясно заявена единна концепция опитът авангардът да се опише стилистично не би могъл да доведе до завършена дефиниция, както и модернизмът остава „отворено“ понятие. В търсенето на компромис, говорейки за авангардното изкуство, Адорно дори прибъгва до термина „не-идентичност“ в „Диалектика на просвещението“²⁵, за да определи начина, по който „новото“ произведение надхвърля съществуващите позитивни категории.

Понятието „авангардизъм“ се изяснява в етимологичен и исторически план и се дефинират и аргументират следните характеристики на движението, което:

- 1) често е международно по характер и има известна степен на организираност;
- 2) има експериментален характер;
- 3) стреми се към радикално обновление на изкуството и се противопоставя рязко на предходната традиция;
- 4) обявява намеренията си с манифестна декларация или сходен по своята роля текст;
- 5) разглежда изкуството като средство за обществена промяна.

Експерименталният характер се отразява както на ниво „форма“, така и на ниво „идея“. При разглеждане на техническите способности, към които прибъгва авангардизмът, може да се забележи акцент върху: радикализиране и инструментализиране на езика; трансформиране на представата за време, пространство, герой и опит; акцент върху смислопораждащата роля на *формата*; бунт срещу властващите морални и естетически норми; в литературната теория все по-често се използват категории като „случайност“ („произвол“), „игра“, „абсурд“, „изненада“, „провокация“, „шок“, „разпокъсаност“, „фрагментарност“ на творбата. Новите техники включват *колаж*, *монтаж*, *асамбляж*, *фротаж* и др. Сред свойствените за авангардизма (сетне и за постмодернизма) нагласи може да се открие наследеното от модернизма засилено съмнение в постижимостта на познанието за личността, за света и за положението на човека в него.

---

²⁵ Хоркхаймер, Макс; Адорно, Теодор, „Диалектика на Просвещението“, София, ГАЛ-ИКО, 1999.

Революционните пориви на авангардизма обаче не премахват вътрешните му противоречия. Творците се бунтуват срещу езика, но използват неговата знакова система. Антилогиката продължава да бъде изграждана на основата на логиката и в крайна сметка творбите се продават и носят приходи, въпреки противопоставянето на пазарните принципи и нормите в капиталистическото общество.

Впоследствие в труда се резюмират теориите на Теодор Адорно, Франсоа Лиотар, Юрген Хабермас и други мислители относно причините изкуството да надигне глас срещу реалността и да се опита да я „измести“ и „промени из основи“. Доверието в постижимостта на по-близък до реалността или на по-отдалечен и абстрактен идеал е така разколебано, че последният е изтласкан далеч от обозримото поле – още повече че самата реалност престава да действа като източник на смисъл, включително като неизменна опора, към която дори неволно препраща всяка творба, и като материал, който художникът жадува да трансформира.

Изправено пред едно дехуманизирано общество, в което в нови ценности се превръщат несъзнателното, примитивното и варварското и в което национализмът и милитаризмът продължават да взимат своите жертви, изкуството стига до предела на смисъла си. Посланията, вложени в него – или поне в елементите му, – се опитват да постигнат възможно най-голямата независимост и да скъсат връзката си с предишното общество, с историята и с традицията.

Преобръщането, дистанцирането от функционалното и от ежедневно възвръща силата на художественото произведение, почерпена от същностното, и се показва несведимостта на ежедневно до обикновеното.

В седма и осма глава се преминава към анализ на личностите и делата на ключовите за настоящото изследване фигури Висенте Уидобро и Сесар Валехо в два различни контекста: Латинска Америка (главно Чили и Перу) и Европа (главно Франция и Испания). Обръща се внимание също на идеологическите „залитания“ не само на двамата поети, а и на почти всички от тяхното обкръжение – явление, което е характерно за Европа и Латинска Америка през 30-те години на ХХ век.

Въпреки ясно заявения стремеж поетическото творчество на Уидобро и Валехо да се разглежда независимо от техните биографии, не може да не се отбележат литературните им пристрастия, детството и младежките години, първите поетически опити с диренето на език и форма, които да им импонират, търсенията на място в обществото – все процеси, които оказват влияние върху цялостното формиране на човешкия и творческия мироглед. Особено място се отделя на *креационизма* и *ултраизма* (4), със споровете около създаването,

интерпретацията и техните често неясни доктрини. Въпросните движения имат важно значение за развитието на поезията не само в Испания, а и в Латинска Америка, където са отнесени от Хорхе Луис Борхес²⁶.

Новите естетически принципи оказват решително влияние върху поетиката на цялото Поколение на 27-а и поне за няколко години я доближават до ултраизма, който също както други модернистични и авангардни пориви се стреми да „изчисти“ поезията от реторическа украса, сюжет, чувство и др., и да се превърне в движение на непрестанното обновление. Това включва аисторичен стремеж към една отвъдна реалност, към сливането на духовното и материалното, към извънхудожествената промяна във всички сфери на битието, както и – към неговото трансцендиране. Отричат се *дехуманизацията*, реакционната автономност и заличаването на личностното присъствие, произведението се доближава до конкретната обществено-политическа реалност и разгръща историческата си перспектива; езикът става по-широко достъпен за сметка на херметичността, елиптичността и новаторския си импулс – започва „рехуманизирането“ на испанския и испаноамериканския авангардизъм, ще рече той се отдалечава от първоначалните си идеологически предписания, отслабва или изчезва, тъй като писателите са се посветили на самостоятелните си творчески дирения.

Прави се сравнителен анализ (6) на идеите на Уидобро и Валехо за творчеството, родния език, мястото на поета в родината и извън нея и ангажираността на творбите; вторият се оказва много по-последователен, макар и до края да запазва в себе си съмнението към всяка строга идеологическа принадлежност; дават се подробности около личните отношения на Уидобро с някои водещи творци, с които взаимодейства (7); открива се опитът от последните му години (8) и се прави подробен анализ на поемата му „Алтасор“ като *magnum opus* и обобщение на голяма част от посланията на авангардизма (9).

Тази творба се превръща в опит за паноптикум на космическия жизнен цикъл, където дори Бог е „разтворен в нищото и във всичко“, „всичко и нищо“, „далечен и близък“ (канто I, стихове 149-157), и се разполага в генеалогията на всичко сътворено.²⁷ Нещо повече – в „Алтасор“ експериментът е доведен буквално до *reductio ad absurdum* – поетичното послание се оказва „отвъд езика“, който се прекършва в домогванията си до неназовимото и кризата го отвежда до неговия провал, повличайки не само героя, а и реалността, на която е вдъхнал живот; поемата се трансформира в разказ за именно това агоническо прекършване и постепенното отслабване и разколебаване на *логоса*. Представата

---

²⁶ След Дарио испаноезичните поети с най-голяма честота могат да се нарекат „бродещи“ или *homo vagus*.

²⁷ Съперничеството с Бога е доразвито и в поемата в проза „Потреперване на небесата“ от същия период.

за дискурс и репрезентация, почиващи на интервала „опит“ – „език“, биват преосмислени. Появяват се молитвеното слово, трансформиращата реалността разговорна реч, както и тази, присвоена от масовата култура. Макар и поетът частично да запазва стила си и да не скъсва със своето време, в тази творба той обхваща рядък по своята широтата си кръг от явления и езикови регистри, технически похвати, формална сложност, идейно и образно богатство и философска дълбочина, заедно с автореференциалните и други натрупвания.

В „Алтасор“ се очертава цялостен бунт не само срещу поетическите норми, а и срещу собствените, утвърждавани по-рано принципи – например този за рационалните основи на поетическата реч. Барокото изобилие на метафоричния изказ все още се съобразява с идеята за необходимостта от изненада и провокация, но това вече не се извършва толкова самоцелно, а е определено от сложния, по-общ замисъл за разширяването на границите на поезията отвъд пределите на езика – не на един конкретен език, а на езика *изобщо*, като се следва нещо подобно на теоретичните постулати на ултраизма. Предизвиква се самата представа за поезията, за поетичните образи и идеи. Въпреки демонстративния провал и неспособността на езика да съществува в пространството, което трябва да изследва, той се „протяга“ отвъд своя предел, простира се, устремен и опънат отвъд изразните си възможности, като струна, която „по случайност“ и „на игра“ още не се е скъсала.

В **осма глава** изложението се съсредоточава върху Сесар Валехо, като започва с изследване на историческия и литературния контекст (1.1-1.4) и фигурите на творци като Мануел Гонсалес Прада, Хосе Мария Егурен и Хосе Карлос Мариатеги. Прави впечатление, че дейността на авангардните групи в Перу е много по-активна от тази в Чили. Валехо, за разлика от Уидобро, е много по-тясно свързан с представите за *раса* и *национален дух* и сякаш всяко преживяване намира в него много по-дълбок отглас. Това е причината да имат по-голяма тежест пътуванията му: преместването във Франция, пребиваването в Испания и посещенията на СССР.

Основен въпрос е също този за рязката творческа еволюция на Валехо с „Трилсе“, неяснотата относно познанията му за френския авангардизъм и дори неяснотата на заглавието. Изследва се стихосбирката „Трилсе“ (4), считана за венец на латиноамериканския авангардизъм. Тази стихосбирка се обсъжда години наред в десетки изследвания, но нейната интерпретация е все още мъчително трудна. Текстът притежава такава широта и свобода на идеите, изказът е тъй оригинален и обхваща толкова много регистри, че всеки опит да бъде дори частично редуциран до някакво конкретно значение е осъден на неуспех. Неговата странност не е просто на езиково ниво и не почива единствено на стремежа езикът да бъде обновен, предизвикателен или разчупен.

Терзаещите, разкъсващите, унищожителните чувства са тъй дълбоки и необозрими, че престават да се отнасят до отделната личност и се свързват с трагичността на човешкото съществуване изобщо, като индивидът губи своите очертания и се слива с общността.

Мотивът за физическата слабост на Валехо е също така повод той да заяви през 1924 г. на своя най-чест адресат Пабло Абрил де Виверо:

*В живота, Пабло, има часове на черна чернота, откъсната от всякаква прошка. Има часове, които навярно са по-зловещи и ужасяващи от самия гроб.*²⁸

Тази дръзка и сурова чувствена основа пропива в образите, звука и дори във визуалната организация на произведенията, болката следва поета през цялото му съществуване, а прямотата завладява както с нечувания преди глас, така и с мълчанието. Същият този глас е сякаш разпънат отвъд пределите на човешките възприятия, между ежедневно и неизразимото. Героите в стихотворенията на Валехо нямат свое очертано минало или бъдеще, както също и самите повествования. Проблясъци, отражения и сенки на една далечна и противоречива реалност определят онези мигове, през които се прокрадва доловената истина – навярно за това имат заслуга както рационалните конструкции, така и зевовите в логиката и синтаксиса (например той разменя думи с различни синтактични функции и премахва предлога между тях). Читателят трябва сам да се опита да събере разпилените чувства, определящи думите, но дълбоката перспектива, на която почиват, поначало не е единна.

Сливането на времето и пространството събира на едно място цялото съществуване на героите – така, както се представя в текста. Те се появяват и изчезват, но нито появата, нито изчезването са пряко описани. Може да се каже, че над тях тегне непроницаемата загадка на битието. Новородените имат инстинктивен стремеж към отвъден, справедлив и свободен свят, като че са надарени предварително с познанието за него, и неизбежно го откриват навсякъде. Обаче героят превръща сам себе си в неразрешима загадка (понякога изразена на *кечуа*, на френски или на диалект), за която никой не знае дори въпроса. Може да се появи друг човек, който стои съвсем наблизо. Неговото присъствие е едновременно осезаемо и недостъпно, но все пак съществува *възможността*, която движи лирическият Аз. Осъзнаването на собственото безсилие не означава прекъсване на страданието, изоставеността, ограничеността и усещането за криза. И все пак – има я надеждата, въплътена в макар и несъществуващото минало, за което свидетелства изгубената семейна

---

²⁸ Vallejo, César, “Correspondencia completa”, Valencia, Pre-Textos, 2011, p. 87.

близост, и откъснатостта от бъдещето. Самите стихотворения се наклонят от логоса към хаоса. Всеки опит за конкретизация, съпроводен с по необходимост субективното тълкуване на подобни метафори (и дори на своеобразните правопис и пунктуация), не само стеснява значително техния хоризонт, а и не им позволява да разгърнат богатството си. Промяната в езиковата структура въздейства върху изградената от езика реалност и даже върху биологичното устройство на живота. Говорителят не успява да се сдобие с устойчива идентичност и единствен негов маркер остава *болката*.

„Трилсе“ олицетворява не само стремежа към свобода, а и критическия и изследователски дух на авангардизма. Разширяването на художествената сфера води до това, че автентичността и неподправеността на изказа прерастват от естетически в етически категории. Изразената гама от чувства тръгва от стъписването като неизменно състояние и разпокъсаността на забързаното болезнено ежедневие, и невъзможността за оздравяването на външния и вътрешния свят, които са дълбоко свързани и взаимно отразяващи се. Сетивното се сдобива с надмощие над разумното. *Кризата* се оказва неотделима част от най-истинно човешкото и може да бъде само частично обективизирана, и то единствено посредством изкуството. Именно това усещане за неизразима човешка истина може да се посочи като причина творбите в „Трилсе“ да са по-скоро лични, отколкото херметични, по-скоро трагични, отколкото иронични. Открояват се теми като: детството, страстта, метафизичните дирения и др., съпроводени със забележителен по своята оригиналност полифоничен език, граничещ с абсурда. В сравнение с Уидобро, тук дори в по-голяма степен става нужда да се даде идея за *незавършеността* и отвореността на произведенията на авангардизма и на неговите идеи.

Валехо прави опити в различни непоетични жанрове, а впоследствие голяма част от енергията му се насочва в социалнополитическата дейност. Тя, от своя страна, оказва силно влияние върху късното творчество на перуанския поет: „Човешки стихотворения“ и „Испанийо, нека ме отмине тази чаша“. Разнообразната по своята тематика първа книга е публикувана посмъртно и споровете как да бъде организирана още не са отшумели напълно. Цикълът „Испанийо, нека ме отмине тази чаша“ (за който дълго време се счита, че целият тираж е унищожен), от всички поетични произведения на Валехо е най-близо до прозата и притежава най-голяма динамика на действието. Основната тема е саможертвата в името на свободата. Изгубилият своите ясни очертания герой е прераснал в множество, което с бунтовен жест, близък на този на Алтасор, оглавява въстаналите сред безвремието и безпространствеността елементи.

В описаната всеобхватна криза очертанията на Испания и на гражданската война често се размиват от други градове и личности, а действието е изместено

от почти напълно произволно редуващи се образи. Естетическата и етическата визия доближават цикъла до „Алтасор“. Бунтът срещу всичко на почти напълно заличения противник е и поход срещу обикновеното, но целта и нейните принципи остават гъвкави. Лишеният от трансцендентност исторически модел, чието същинско съдържание не може да бъде възвърнато, бива изместен от историята, наситена с нови безкрайни, възстановими събития.

Поетът се стреми да долови промените в реалността, да ги отрази на символично равнище, да ги трансформира в творбите си и чрез аналогия да ги сближи отново с реалността. Открива се не романтичният утопичен „безкрай на постигнатото“, а безкраят на множествеността, разнородността и диренето. Отворената форма отразява и стремежа към утопията на всеобхватния и неограничен опит. Всички модели за опит, които не съответстват на произведението, биват отхвърлени като „нереални“. Валехо ясно заявява желанието си неговата поезика да спомогне за укрепването на човека и тя е не само завет, а и още едно действие по пътя на *трансформацията* на човешката история, още една революционна проява срещу обречеността, още един отговор на *кризата*.

Последната, **девета глава** на изложението се спира и разглежда с повече подробности взаимодействието между латиноамериканската емиграция в Париж и Мадрид в лицето на Висенте Уидобро и Сесар Валехо и бурното развитие на поезията на територията на Испания в годините между Първата и Втората световна война – най-вече ролята на Поколението на 27-а. През 30-те години умират най-изтъкнатите представители на Поколението на 98-а: Унамуну, Вале-Инклан и Антонио Мачадо; умират Лорка и Ернандес от Поколението на 27-а. Гражданската война, която започва в Испания през 1936 г. взема хиляди жертви, но сплотява редиците на писателите, които добиват мащаба на международно културно движение, но биват победени и мнозина творци са принудени да поемат по пътя на изгнанието.

III. ИЗВОДИ ОТ ИЗСЛЕДВАНЕТО И ПРИНОСИ НА ДИСЕРТАЦИОННИЯ ТРУД

Основните изводи от настоящото изследване са свързани със смисловите ядра, заложи в темата: авангардизма и кризите и трансформациите в поезията на Висенте Уидобро и Сесар Валехо. Географските и темпоралните рамки не пречат заключенията да важат за по-мощабни процеси. Сходствата между модернизъм и авангардизъм са твърде многобройни, за да могат да бъдат разделени като отделни движения, но авангардизмът не се появява „внезапно“ и макар и разцветът му да е сравнително ясно локализиран, той не е изгубил значението си в днешни дни въпреки изменените ценности и социокултурен контекст.

Представите, свързани със съпротивата срещу всякаква власт, и свободното търсене как човек да изрази себе си и своето положение продължават да бъдат валидни. В допълнение, изследването на творчеството на Висенте Уидобро и Сесар Валехо изяснява множество езикови и идейни механизми (нещо повече от схема или образец, защото не подлежи на окончателно формулиране), както и тяхното взаимодействие с житейския опит на всеки от творците, а когато съзнанието не съумява да намери възможност за непосредствен излаз навън, тогава то продължава да дълбае своите негативни измерения. Актуалността на авангардизма се състои в това, че способства изразяването на по-близките до отделния човек „малки разкази“, които утвърждават репрезентативния ред и гарантират смисъл и послание (Франсоа Лиотар); радикалността на движението спомага за премахването на остатъчните традиционни прегради, които възпрепятстват подобен изказ.

Следите на авангардизма в частност и на модернизма като цяло присъстват навсякъде, без да могат изчерпателно да се каталогизират, както е непосилно начинание да се стигне до описанието на крайния брой на формите на изкуството, най-малкото понеже изразните средства нямат краен брой. В крайна сметка изкуството отново се институционализира или частично се автономизира, не успява да се слее с живота, но и не успява да се отдели напълно от него, с цялото си многообразие и различните призми, през които може да бъде пречупена реалността. Откриването на нова нормативна система, на нов език за изразяване на чудното, гротескното и небивалото насърчава разгръщането и обогатяването на идентификационната рамка и преосмислянето на подобни операции.

В незавършения проект за модернизма се появява по-радикалното движение на авангардизма. Съответно в контекста на постмодернизма – когато липсва ясно поставена единна цел или съперник – завоеванията на авангардизма

се превръщат в трансформационно пространство на неопределимата граница между настоящето и бъдещето.

Приносите на дисертационния труд:

1) Дисертацията е първото детайлно изследване в България не само на творчеството на Сесар Валехо и Висенте Уидобро, а и на испаноамериканския авангардизъм като цяло, с процеса на зараждането на идеите и специфичните му особености.

2) Изследвани са трудностите при превеждането и рецепцията на авангардната латиноамериканска поезия в България.

3) Предлага се и се защитава модернизмът като рамка, в която авангардизмът може основателно да бъде поместен, като се включват отправни точки от различни дисциплини. Проследени са взаимодействията с водещите идеи и движения от изследваната епоха.

4) За първи път в българското литературознание е направен последователен и системен прочит на „Алтасор“ от Висенте Уидобро и „Трилсе“ от Сесар Валехо.

5) Изследват се личните и общностните кризи, въздействащи върху водещите поети авангардисти и се показва, че негативният импулс *може* да бъде трансформиран.

6) Подчертава се, че заради радикалните си способности авангардизмът – и поезията като част от него – в най-голяма степен все още би могла да отговори на въжделенията за промяна, както на равнището на естетиката, така и на равнището на реалността.

7) Ясно се откроява неизползваният творчески и критически потенциал, който все още почива в авангардизма, без последният по необходимост да бъде затварян в границите на една-единствена държава.

IV. БИБЛИОГРАФИЯ

На български:

Бланшо, Морис, „Предстоящата книга“, Критика и хуманизъм, 2007.

Ортега-и-Гасет, Хосе, „Есета“, 2 т., София, УИ „Св. Климент Охридски“, 1993.

Хоркхаймер, Макс; Адорно, Теодор, „Диалектика на Просвещението“, София, ГАЛ-ИКО, 1999.

На чужд език:

Balderston, Daniel and Mike Gonzalez, “Encyclopedia of Latin American and Caribbean Literature (1900-2003)”, London/New York, Routledge, 2004.

Bary, David, “Huidobro o la vocación poética”, Granada, Universidad/C.S.I.C., 1963.

Blanchot, Maurice, “Réflexions sur le surréalisme”, In : Blanchot, Maurice, “La part du feu”, Paris, Gallimard, 1987.

Bürger, Peter , “Theorie der Avantgarde”, Frankfurt, Suhrkamp, 1974.

Calinescu, Matei, “Five Faces of Modernity: Modernism, Avant-garde, Decadence, Kitsch, Postmodernism”, Durham, Duke University Press, 1987.

Eysteinson, Astradur, “The Concept of Modernism”, Ithaca, Cornell University Press, 1992.

Ferdinán, Valentín, “El fracaso del surrealismo en América Latina”, In: “Revista de Crítica Literaria Latinoamericana”, №55 (2002).

Gies, David T. (ed.), “The Cambridge History of Spanish Literature”, Cambridge, Cambridge University Press, 2004.

Goic, Cedomil, “Bibliografía de y sobre Vicente Huidobro”, In: “Anales de literatura chilena”, Diciembre 2003, №4, pp. 217-319.

Martínez García, Francisco, “Bibliografía de César Vallejo y sobre César Vallejo”, In: “Cuadernos Hispanoamericanos. Homenaje a César Vallejo”, vol. II, №456-457 (junio-julio 1988), pp. 1065-1088, Madrid, Instituto de Cooperación Iberoamericana.

Monegal, Emir Rodríguez, “La poesía de Martí y el modernismo”, In: Monegal, Emir Rodríguez, “Obra selecta”, 2003, Caracas, Biblioteca Ayacucho.

Nicholson, Melanie, “Surrealism in Latin American Literature: Searching for Breton's Ghost”, New Cork, Palgrave Macmillan, 2013.

Osorio, Nelson, “Manifiestos, proclamas y polémicas de la Vanguardia Literaria Hispanoamericana”, Caracas, Biblioteca Ayacucho, 1988.

Osorio, Nelson, “La formación de la vanguardia literaria en Venezuela: (antecedentes y documentos)”, Caracas, Biblioteca de la Academia Nacional de la Historia, 1985.

Perloff, Marjorie, "Poetic License: Essays on Modernist and Postmodernist Lyric", Evanston, Northwestern University Press, 1990.

Rainey, Lawrence; Poggi, Christine; Wittman, Laura (eds.), "Futurism, an Anthology", New Haven/London, Yale University Press, 2009.

Richardson, Alan; Bowden, John (eds.), "The Westminster Dictionary of Christian Theology", Westminster, Westminster John Knox Press, 1983.

Schwartz, Jorge, "Las vanguardias latinoamericanas. Textos programáticos y críticos", Madrid, Cátedra. 1991.

Siebenmann, Gustav, "Poesía y poéticas del siglo XX en la América Hispana y el Brasil", Madrid, Gredos, 1997.

Vallejo, César, "Correspondencia completa", Valencia, Pre-Textos, 2011.

Verani, Hugo J., "Las vanguardias literarias en Hispanoamérica (Manifiestos, proclamas y otros escritos)", Roma, Bulzoni, 1986.

Whitworth, Michael H., "Modernism", Malden/Oxford/Carlton, Wiley-Blackwell, 2007.

Yurkievich, Saúl, "Valoración de Vallejo", Resistencia/Universidad Nacional de Nordeste, 1958.

V. ПУБЛИКАЦИИ

По темата на дисертацията:

„Корени и корони: перуанската поезия от Гонсалес Прада до Вайехо“ (подбор, превод, предговор и бележки), София, ИК Гутенберг, 2016.

„Фигура на гранични времена“ (въведение), В: Кастро, Росалия де, „На бреговете на Сар“, София, ИК Гутенберг, 2015, стр. 5-16.

„Испания в сърцето“ (въведение), В: Лорка, Федерико Гарсия, „Вълнения“, София, ИК Гутенберг, 2014, стр. 7-40.

„Силата на съмнението“ (въведение), В: Унамуно, Мигел де, „Изгнаници на този свят“, София, ИК Гутенберг, 2014, стр. стр. 9-32.

Други публикации:

“W. B. Yeats and the Symbol of the Gyres”, In: “Ireland-Europe: Cultural and Literary Encounters”, Sofia, St. Kliment Ohridski University Press, 2017.

„Крайбрежия на отчаянието и утехата“ (въведение), В: Монтале, Еудженио, „Крайбрежия и други стихотворения“, София, ИК Гутенберг, 2015, стр. 7-11 (вкл. обяснителни бележки, стр. 84-95).

„Експеримент и костюмбризм в испанската и българската литература от края на XIX век“ – доклад, публикуван на страницата на „Академичен кръг по сравнително литературознание – АКСЛИТ“, 2015

(<http://calic.balkansbg.eu/conferens/bulgarian-literature-the-comparable-and-the-incomparable/138-experiment-and-costumbrismo-in-the-spanish-and-the-bulgarian-literature.html>)

„Още един вълшебник“ (представяне на писателя Чарлз Уилямс), публикуван от портала „Култура“, 2015

(<http://kultura.bg/web/%D0%BE%D1%89%D0%B5-%D0%B5%D0%B4%D0%B8%D0%BD-%D0%B2%D1%8A%D0%BB%D1%88%D0%B5%D0%B1%D0%BD%D0%B8%D0%BA/>)